

Industrins lönenormering kan och bör reformeras

Lars Calmfors

Sekos personaldagar

22/11-2018

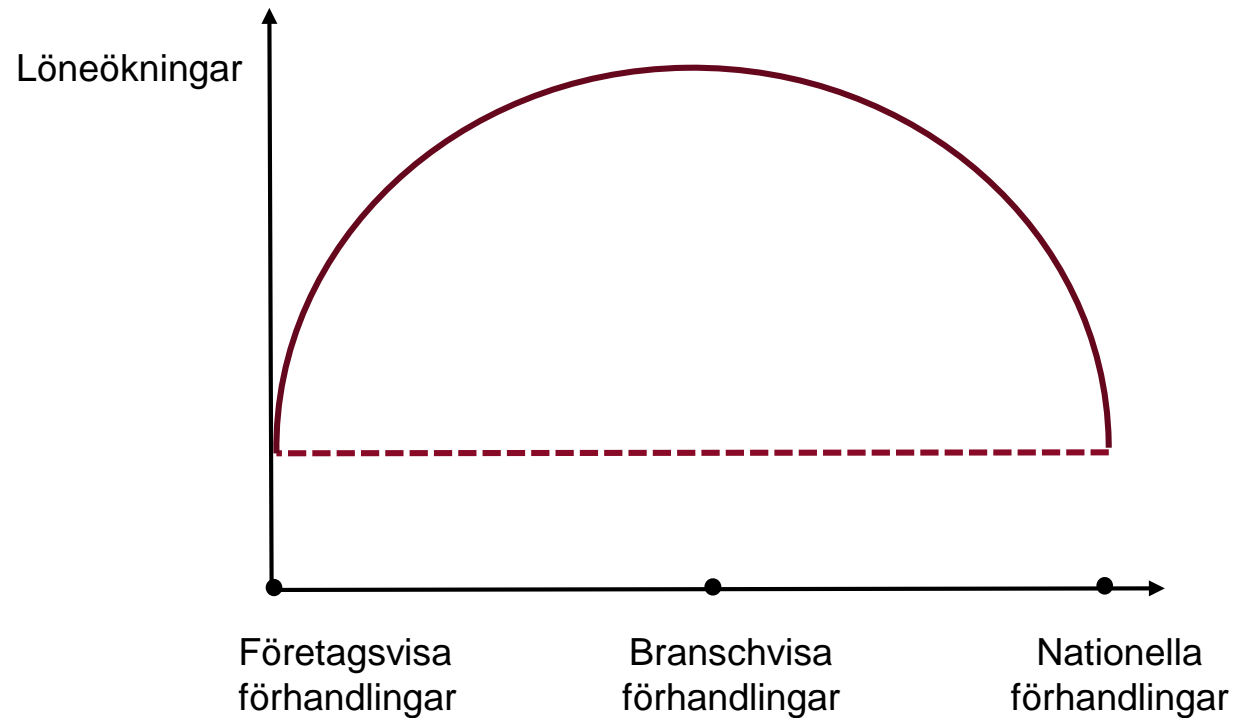
Disposition

- Kort historieskrivning
- Motiven för industrins lönenormering
- Hur normeringen har fungerat
- Strukturella förändringar som kan kräva reformer
- Bra och dåliga argument mot reformer
- Möjliga reformer

Kort historieskrivning

- Stark **formell centralisering** från mitten av 1950-talet till mitten av 1970-talet
 - SAF och LO måste ta **samhällsekonomiska hänsyn**
- Gradvis erodering av centraliseringen
 - fler privatanställda tjänstemän och offentliganställda
 - förbundsvisa förhandlingar på SAF-LO-området
 - svaga incitament att ta samhällsekonomiska hänsyn
 - löne-växelkursspiral
- Höga löneökningar trots hög arbetslöshet när konjunkturen vände (svagt) uppåt igen i mitten av 1990-talet
- **Industriavtalet 1997**: självreglering av parterna

Sambandet mellan löneökningar och grad av samordning i avtalsförhandlingarna

Kurvan visar vilka löneökningar som, allt annat lika, blir utfallet av förhandlingar om kollektivavtal beroende på om dessa är företagsvisa, sker på branschnivå eller bedrivs samordnat för hela ekonomin.

Ramverket för industrinormeringen

- Industriavtalet
- Andra förhandlingsordningsavtal
- LOs interna samordning
- Svenskt Näringslivs interna samordning
- Medlingsinstitutet
 - medlarna medverkar inte till avtal över industrimärket

Informell samordning som upprätthålls genom **socialt tryck** och **skambeläggning** av parter som försöker bryta mot lönenormen.

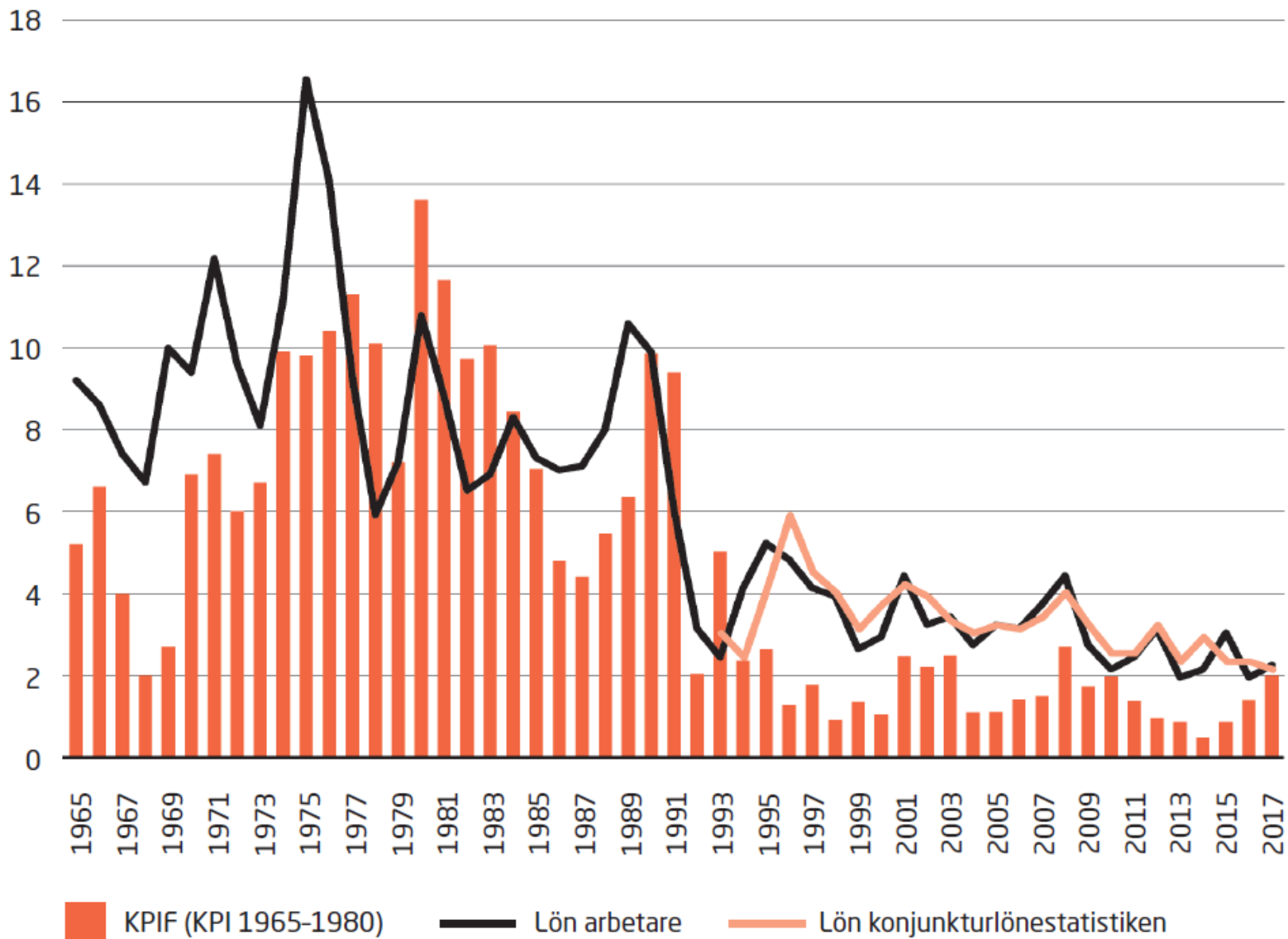
Motiven för att just industrin ska normera

- Industrin är en stor arbetsgivare
 - direkt och indirekt sysselsättning
- Särskilt starka incitament för återhållsamma löneökningar i den internationellt konkurrensutsatta sektorn
 - svårt övervältra löneökningar på priserna
 - ursprungligen resonemang för fast växelkurs
 - ”dubbla incitament” för återhållsamhet med inflationsmål och rörlig växelkurs
 - effekter på vinster och sysselsättning vid oförändrad växelkurs
 - dessutom negativa effekter till följd av starkare krona

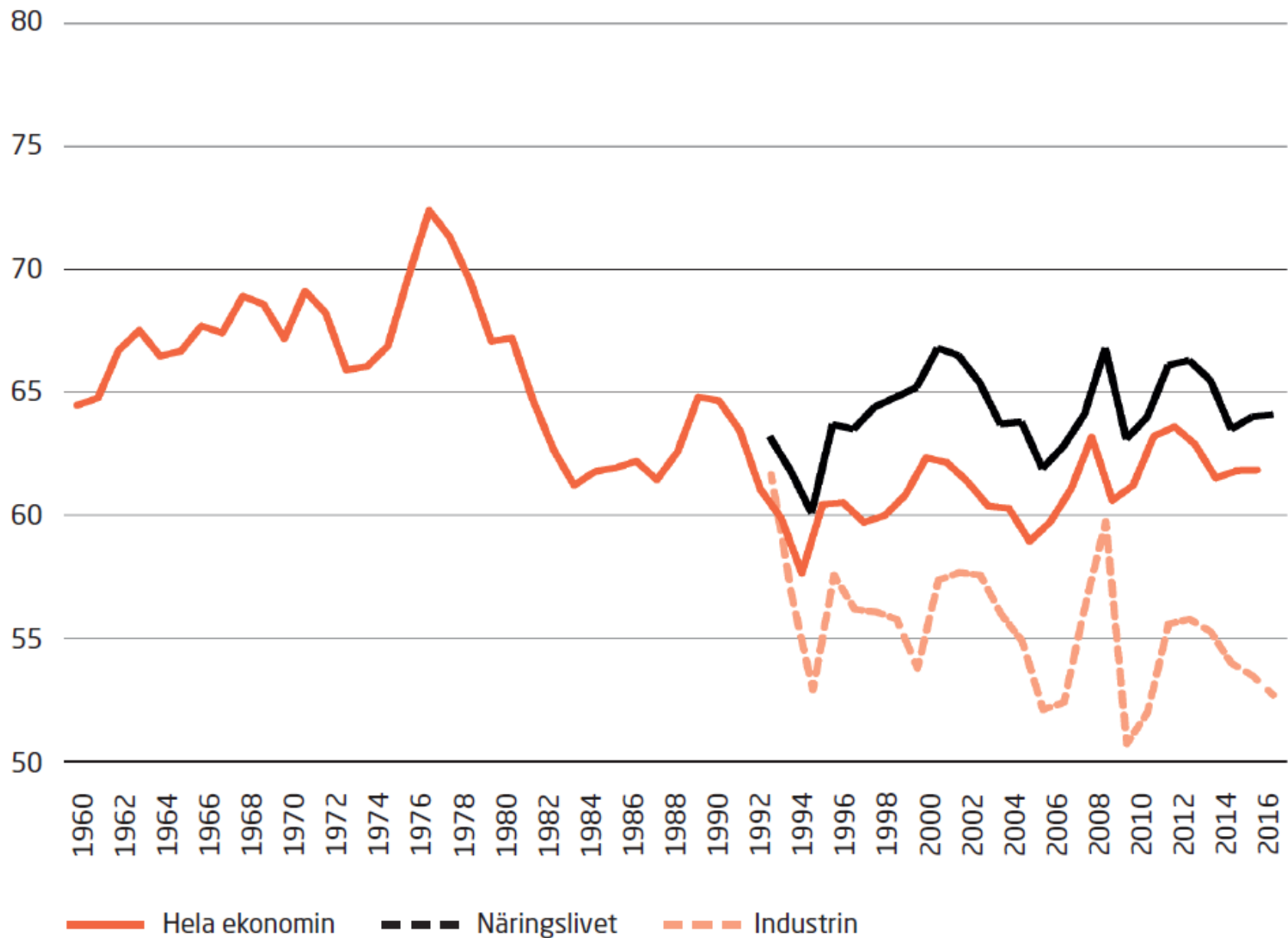
Relativlöner och industrinormeringen

- Svårt ändra relativlöner genom siffersatta avtal
- Inga mekanismer för att ändra relativlöner i ramverket för industrinormeringen
- Men att bidra till en **samhällesekonomiskt effektiv allokering** av arbetskraft är en av lönebildningens huvudfunktioner
- Inga analyser av obalanssituationer på olika delarbetsmarknader i Medlingsinstitutets årsrapporter
- Avtalade relativlöneförändringar mellan avtalsområden mörkas

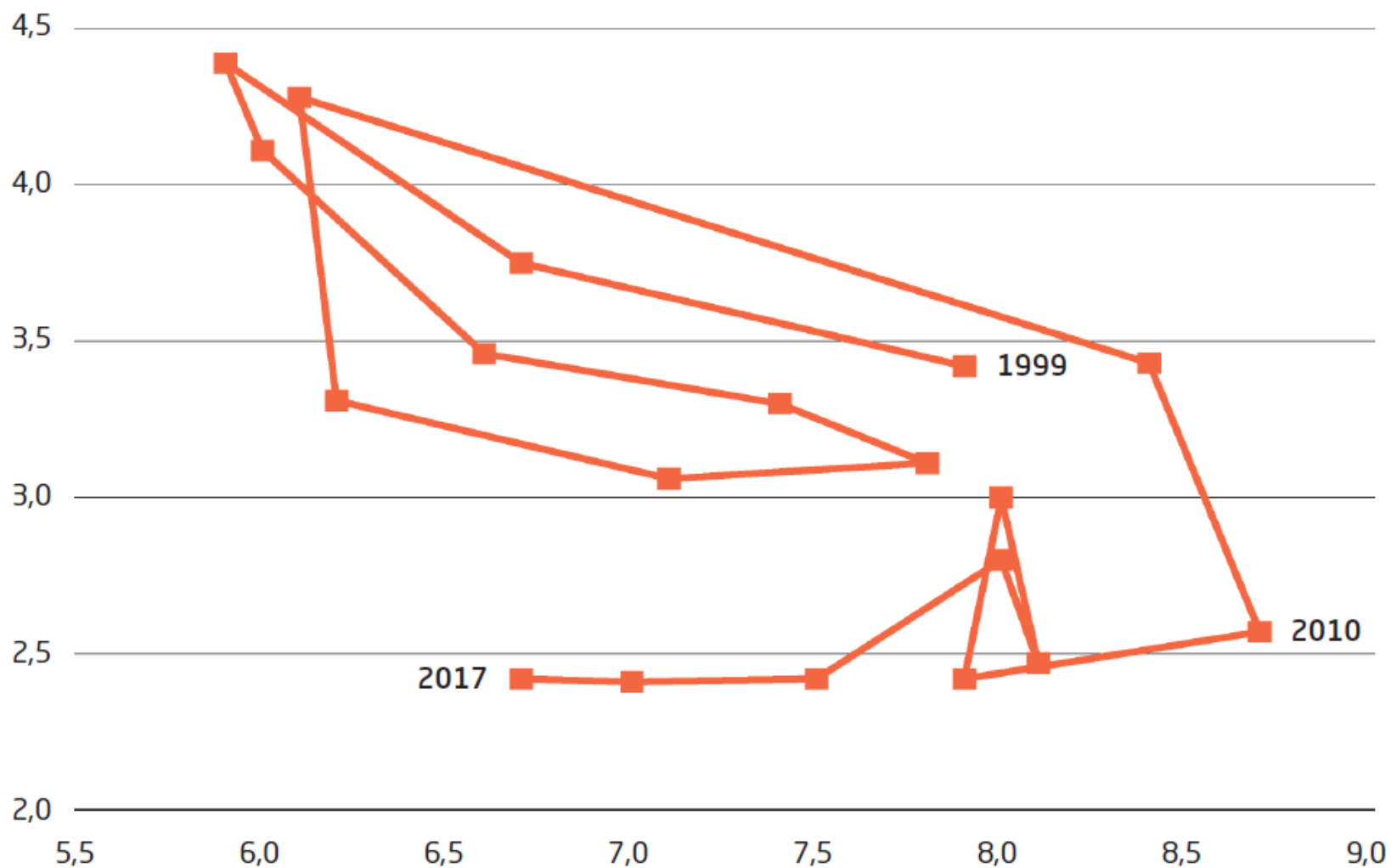
Nominell löneökning och inflation, procent.

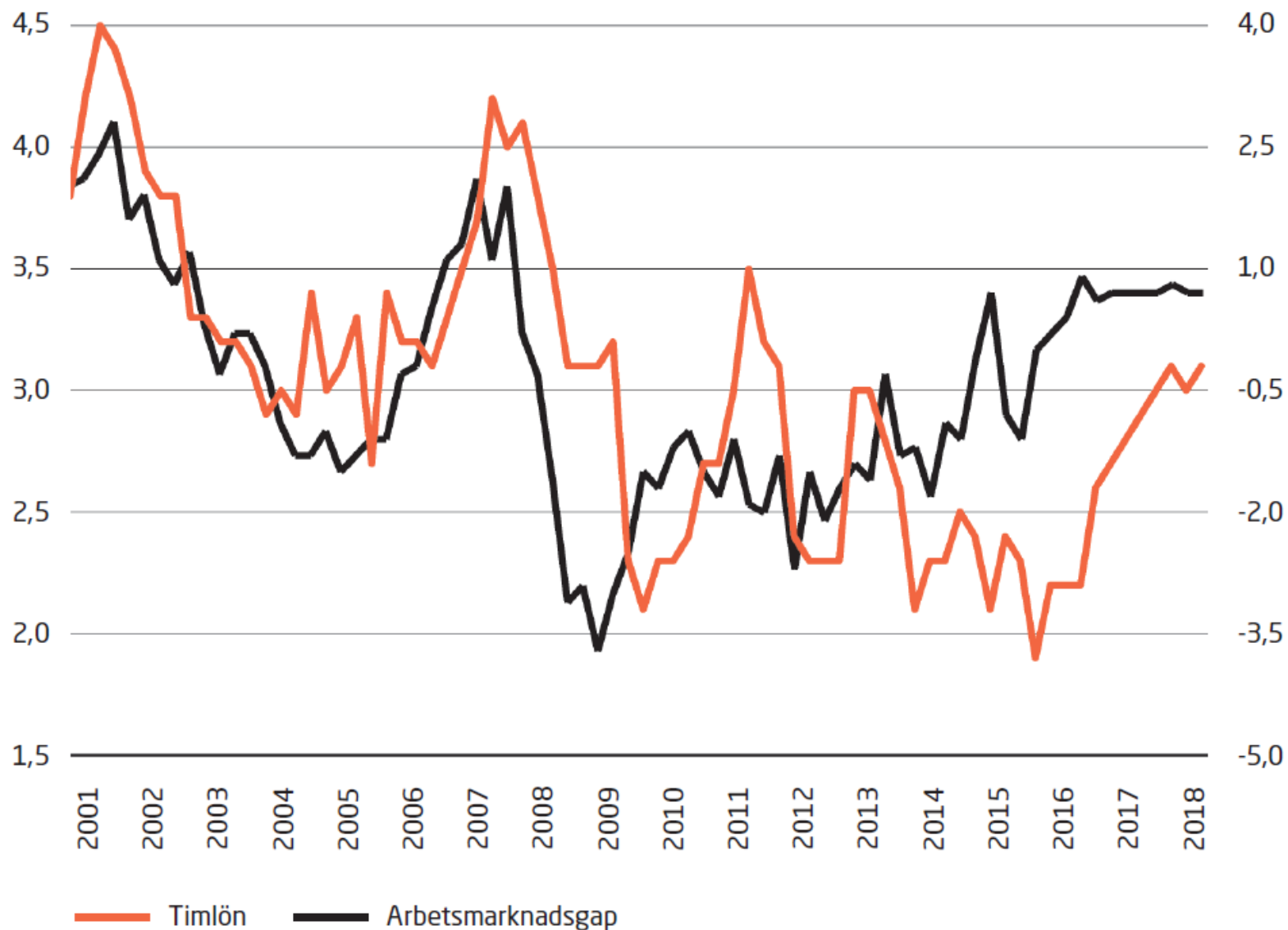
Lönekostnadsandel i hela ekonomin, näringslivet och industrin, procent av förädlingsvärde till faktorpris.

Nominella löneökningar (vertikal axel) och arbetslöshet (horisontell axel), procent.

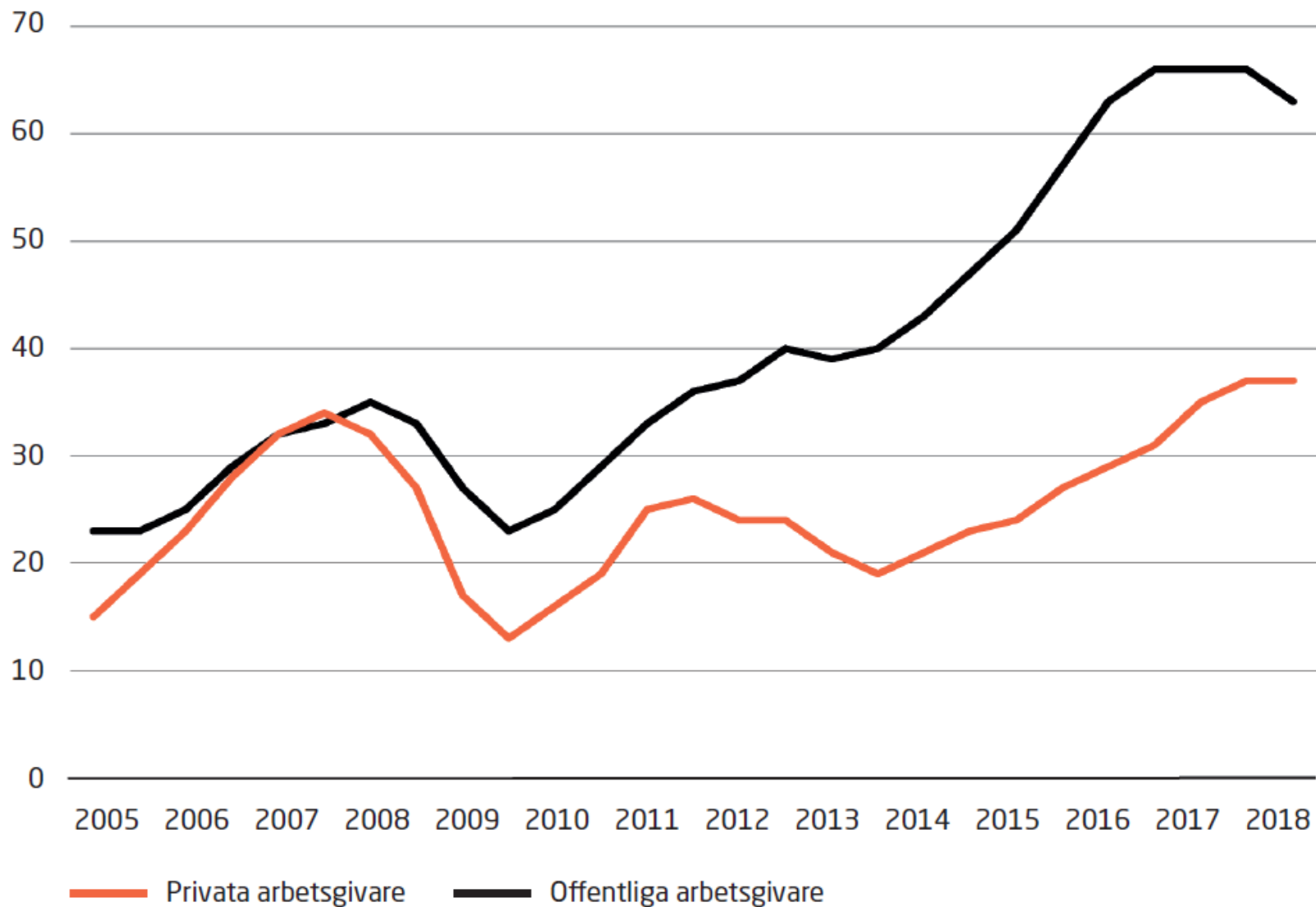
Nominella löneökningar (vänster axel) och arbetsmarknadsgap (höger axel), procent.

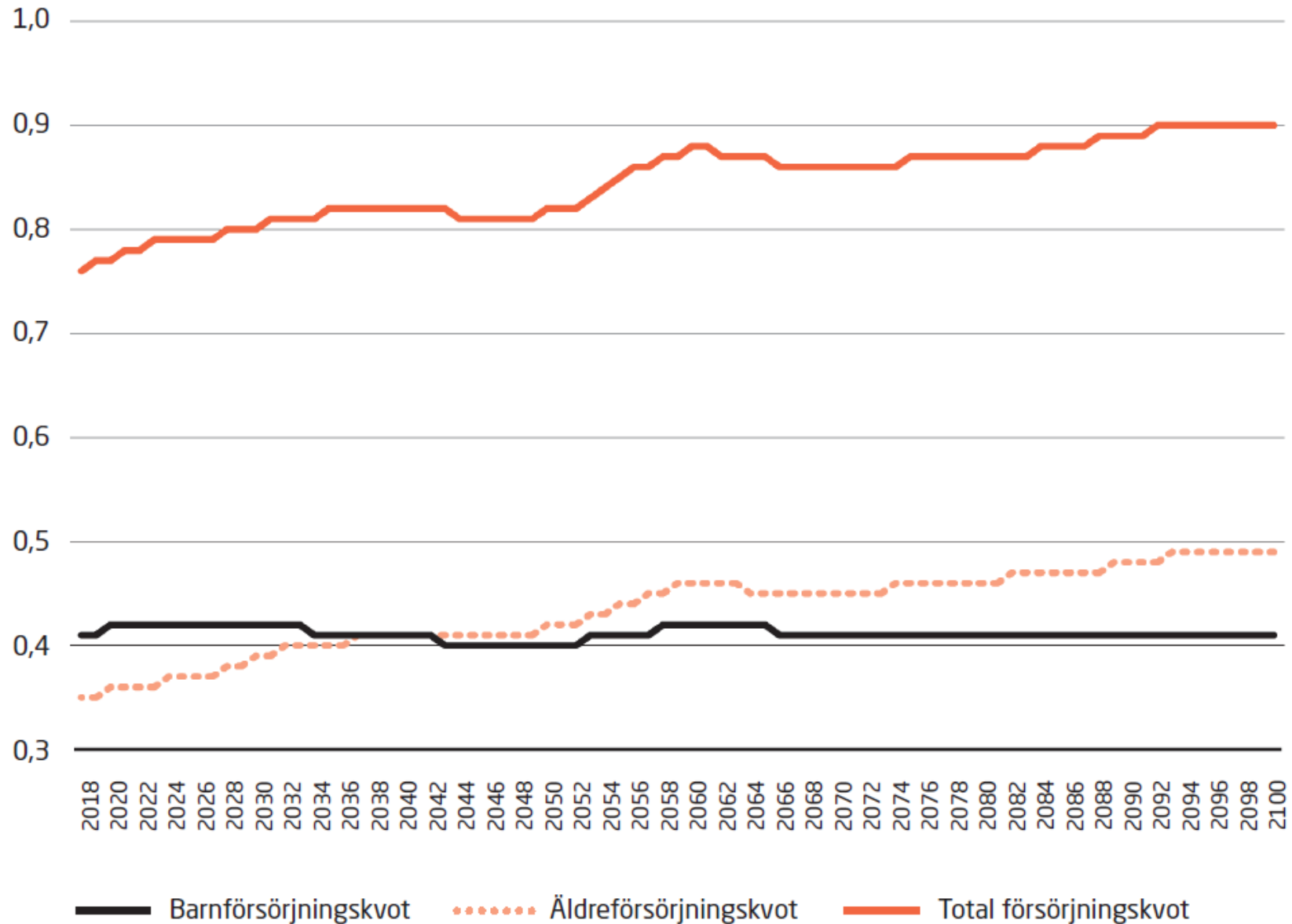
Har löneökningarna blivit för låga?

- Låga löneökningar innebär låg inflation
 - då svårt att uppnå kraftigt negativa realräntor i djupa lågkonjunkturer
- Låga löneökningar och stela relativlöner har bidragit till arbetskraftsbrist
 - särskilt i offentlig sektor
- Evidens för att spridningen i löneökningar har blivit allt mindre
- Industrinormen tycks ha blivit allt mer styrande

Andelen privata respektive offentliga arbetsgivare som uppger brist på arbetskraft, procent.

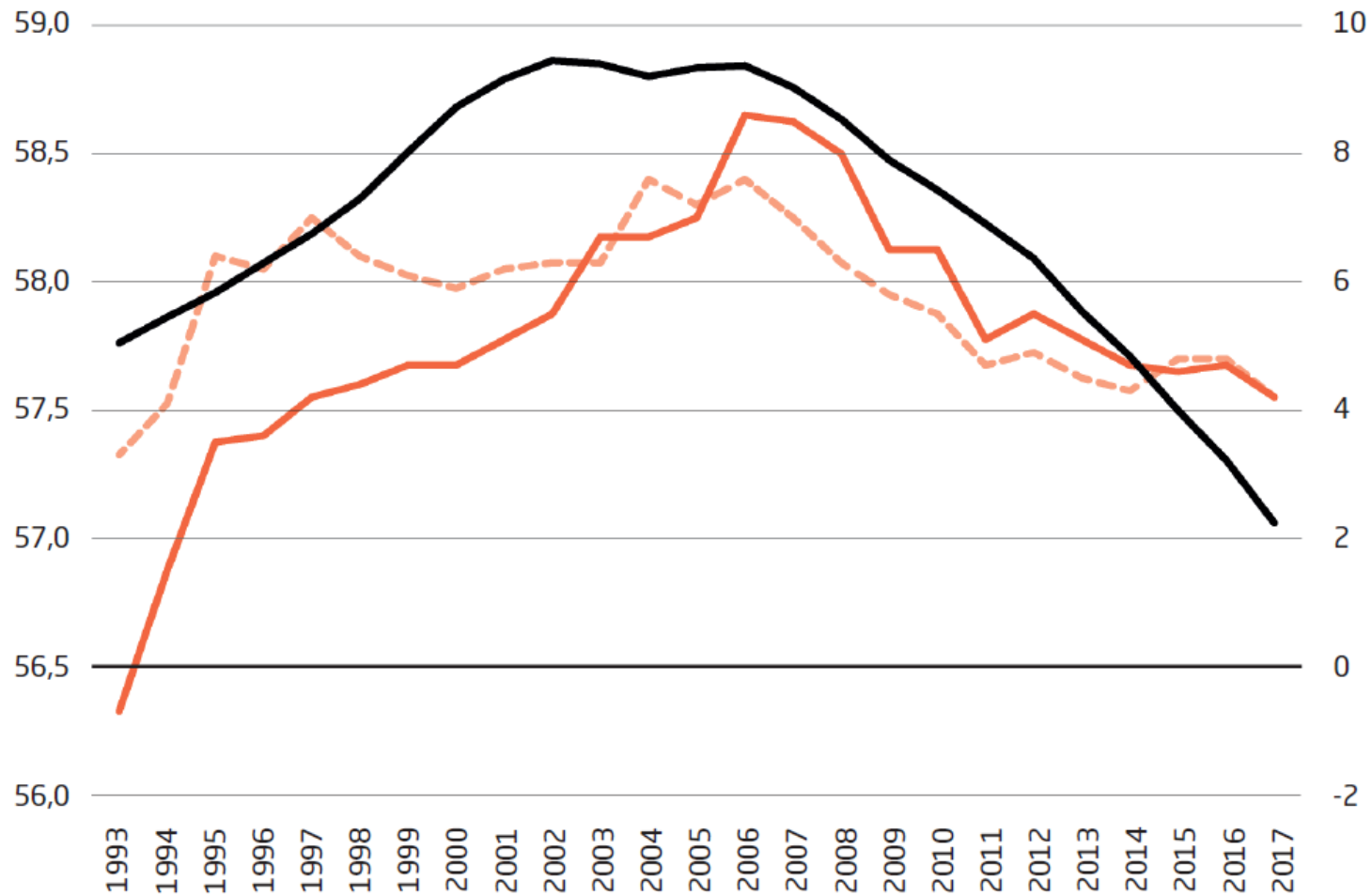
Framtida demografiska försörjningskvoter.

Livscykelhypotesen

- Befolkningens ålderssammansättning är central för sparkvoten
- Det är befolkningen i arbetsför ålder som sparar
 - en mindre andel i arbetsför ålder innebär mindre sparande
- Stor empirisk forskningslitteratur
 - sambandet mellan ålderssammansättning och bytesbalans (ett lands finansiella sparande)
 - bytesbalansen består huvudsakligen av handelsbalansen (export minus import)
 - starkt empiriskt stöd för att en större andel av befolkningen i arbetsför ålder innebär ett större överskott (mindre underskott) i handelsbalansen

Befolkning 20-64 år som andel av total befolkning (vänster axel) respektive bytesbalans- och handelsbalanssaldo som andel av BNP (höger axel), procent.

Befolkning 20-64 år som andel av total befolkning
 Bytesbalans som andel av BNP
 Handelsbalans som andel av BNP

Konsekvenser av åldrande befolkning för priser och arbetskraftsefterfrågan

- Mindre sparande innebär att mer spenderas
- Ökad efterfrågan på både den internationellt konkurrensutsatta och den hemmamarknadsorienterade sektorns produktion
- Den internationellt konkurrensutsatta sektorn har små möjligheter att höja sina priser
- Men den hemmamarknadsorienterade sektorn kan göra det
- Lönsamt för den hemmamarknadsorienterade sektorn att expandera
- Ökad arbetskraftsefterfrågan från den hemmamarknadsorienterade sektorn
- Åldrande befolkning ökar behovet av vård och äldreomsorg
- Ökad arbetskraftsefterfrågan för att producera offentligt finansierade välfärdstjänster

Scenario 1: Outnyttjat, och tillräckligt stort, effektivt arbetskraftsutbud

- Industrinorm med låga löneökningar innebär att ökad arbetskraftsefterfrågan leder till högre sysselsättning
- Industrinormen fungerar som avsett

Scenario 2: Otillräckligt effektivt arbetskraftsutbud

- Låga löneökningar enligt en låg industrinorm leder till **permanent arbetskraftsbrist** i hemmamarknadsorienterad näringslivssektor och i offentlig sektor
- Samhällsekonomiskt ineffektiv fördelning av arbetskraften
 - arbetskraft blir kvar i internationellt konkurrensutsatt sektor i stället för att flytta dit den gör mest nytta
- Allmänt högre löneökningar bidrar till en samhällsekonomiskt effektiv omfördelning av arbetskraften
- Relativlönehöjningar kan snabba på omställningen

Vilken bild är den riktiga?

- Verkligheten är en blandning av de två bilderna
- Löneökningar enligt en låg industrinorm bidrar till att fler lågkvalificerade kommer i arbete
- Men löneökningar enligt en låg industrinorm accentuerar problemen med arbetskraftsbrist och ineffektiv allokering av mer kvalificerad arbetskraft
- Nödvärdigt att göra en avvägning mellan sysselsättnings- och allokeringsspekter
 - personalbrist i välfärdstjänsterna är ett allvarligt problem
 - allmänt låga löneökningar är sannolikt inte särskilt effektivt för att få utsatta grupper i arbete

Invändningar mot analysen

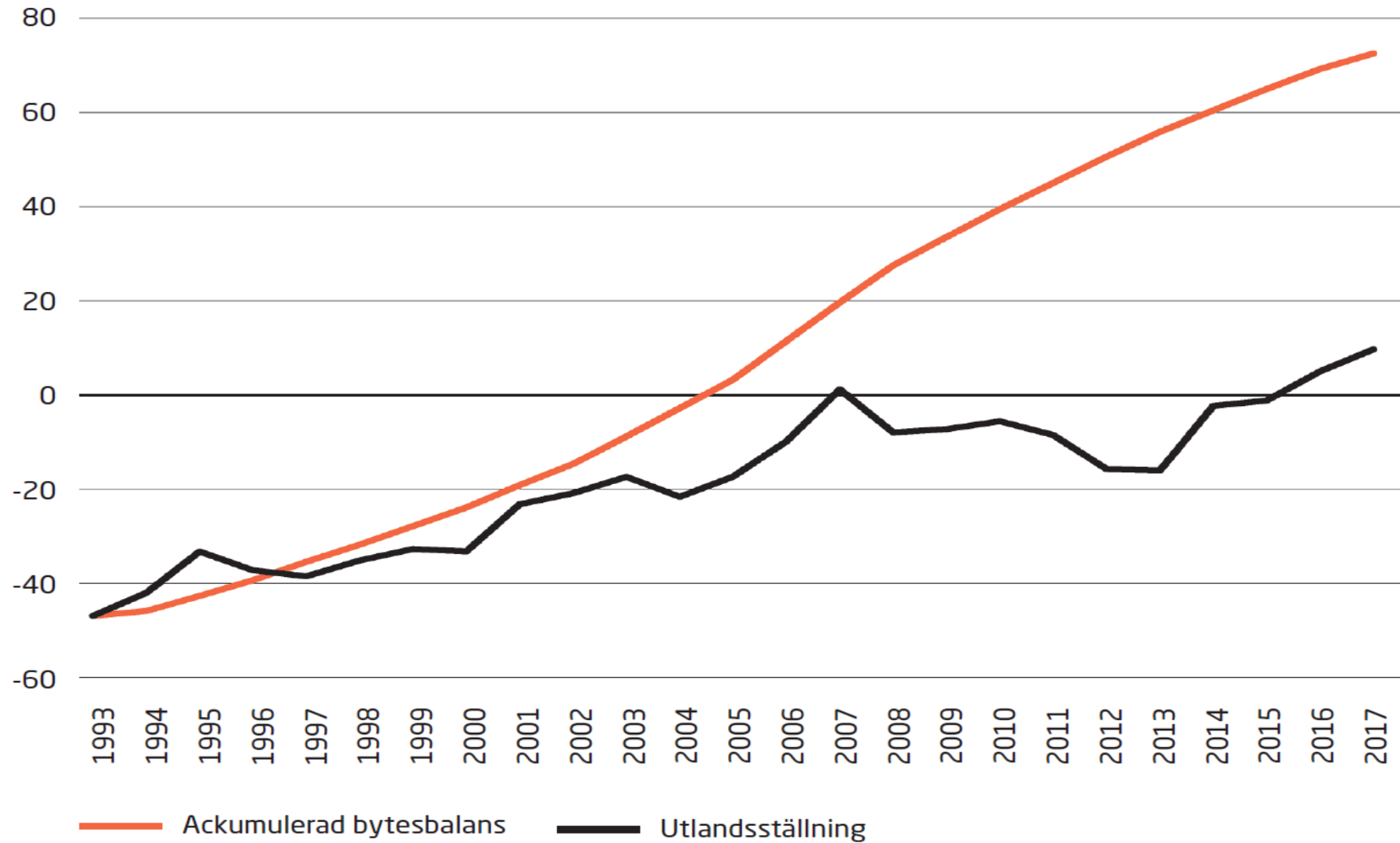
Irrelevanta invändningar

- Alla branscher är utsatta för internationell konkurrens
- Globaliseringen fortsätter och innebär en allt större internationellt konkurrensutsatt sektor
- Vi måste ha en så stor exportsektor som idag för att kunna importera
- En större sysselsättningsandel för offentlig sektor och hemmamarknadsorienterad näringslivssektor sänker levnadsstandarden

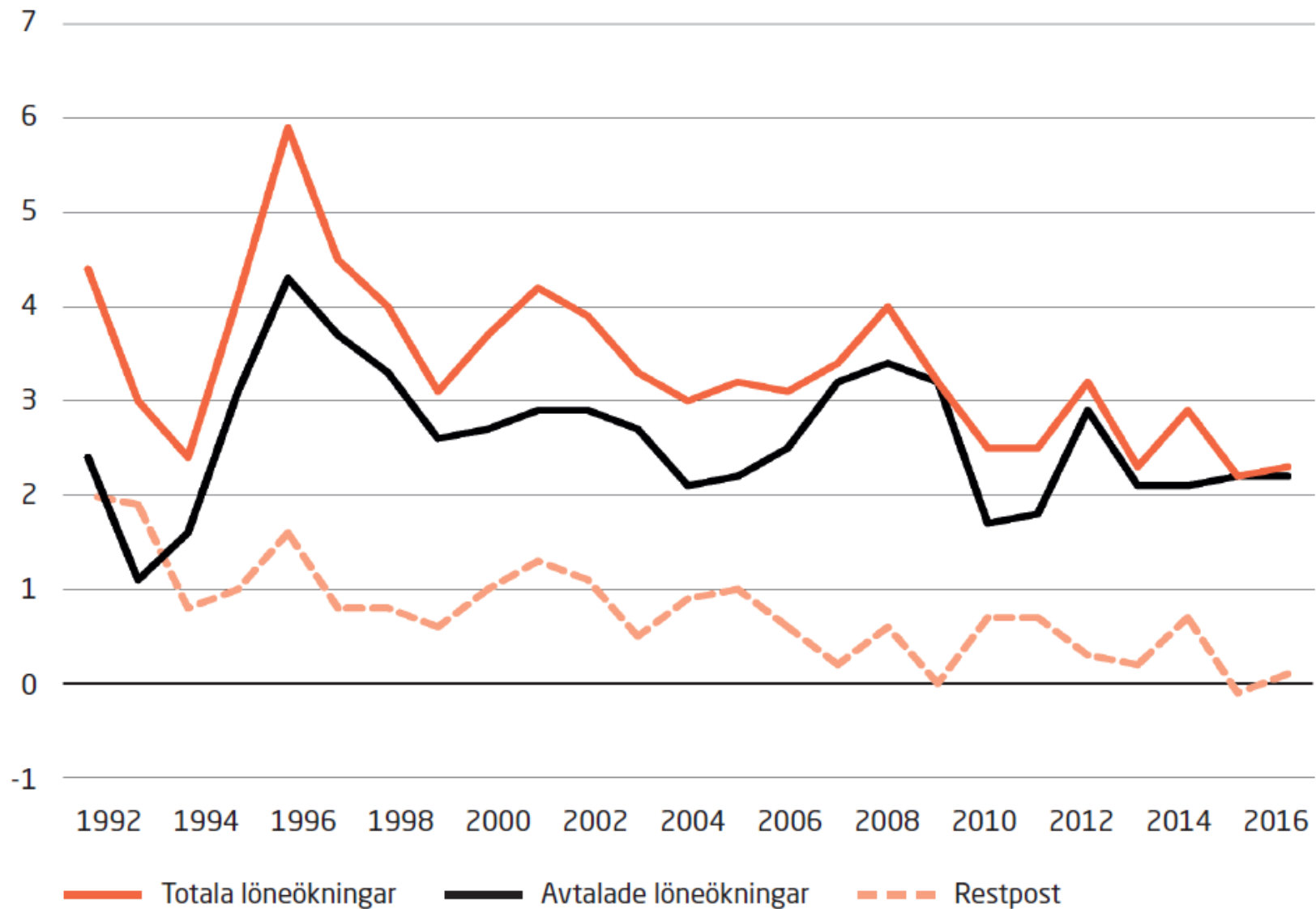
Relevanta invändningar

- Löneökningar kommer inte till stånd bara genom centrala avtal utan också genom lokal lönebildning: löneglidning eller sifferlösa avtal
- Det finns stora möjligheter att öka arbetskraftsutbudet

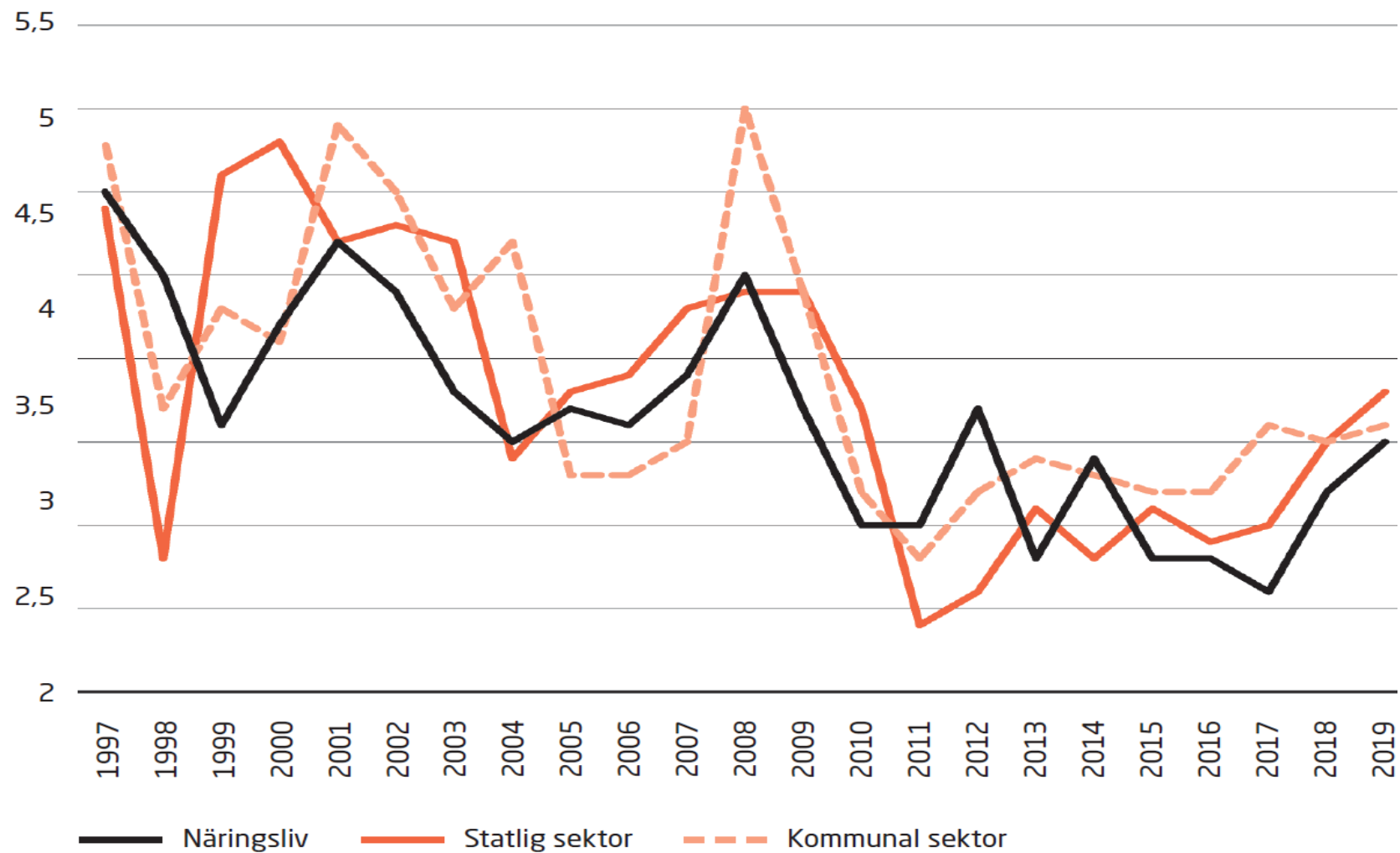
Akkumulerat bytesbalanssaldo och finansiell utlandsställning, procent av BNP.

Totala löneökningar, avtalade löneökningar och restpost i näringslivet, procent.

Löneökningar i olika sektorer, procent.

Möjliga reformer av lönenormeringen

1. Industrin fortsätter att normera men tar större hänsyn till resten av ekonomin
 - större vikt vid inflationsmålsmodellen
2. Fler parter i den internationellt konkurrensutsatta sektorn deltar i normeringen
 - större vikt vid inflationsmålsmodellen
3. Även parter i den hemmamarknadsorienterade näringslivssektorn deltar i normeringen
 - då naturligt använda inflationsmålsmodellen

Två tankemodeller

Konkurrenskraftsmodellen

- Lönekostnadsökningar i nivå med dem i **industrin** i de europeiska konkurrentländerna
- Lönekostnadsökning per timme?
- Lönekostnadsökning per producerad enhet?
- Nationella valutor eller svenska kronor?

Inflationsmålsmodellen

- Beräkna den ökning av **näringslivets** förädlingsvärdepris som är konsistent med Riksbankens inflationsmål för KPI
- Addera pris- och produktivitetsökningstakt
- Konstanta lönekostnads- och vinstandelar i näringslivet
- Konstant kapitalavkastning i näringslivet

Formuleringar i Industriavtalet

- ”Parterna är överens om att ändamålet med förbundsavtalen är att dessa ska bidra till att stärka *industrins* konkurrenskraft, god löneutveckling och goda villkor i övrigt för de anställda.”
- ”Utgångspunkten för förhandlingarna inom industrin är *industrins* villkor och förhållanden men hänsyn måste *också* tas till den svenska ekonomin i dess helhet.”

Förslag till alternativa formuleringar

- ”Parterna är överens om att ändamålet med förbundsavtalen är att dessa ska bidra till en stark konkurrenskraft *för industrin och ett allmänt väl fungerande näringsliv* samt en god löneutveckling och goda villkor i övrigt för de anställda i *både industrin och resten av näringslivet.*”
- ”Utgångspunkten för förhandlingarna är förhållandena och villkoren inom *såväl industrin som resten av näringslivet.*”

Industriavtalet och relativlönerna

- Enligt Industriavtalet ska parterna i industrin ”verka för att kostnadsmärket inom industrin är den norm inom vilken övriga parter på arbetsmarknaden ska hålla sig”.
- Man borde lägga till att ”avvikelser från industrins märke kan vara önskvärda i svåra obalanssituationer”.
 - avvikelser uppåt vid mycket stor arbetskraftsbrist
 - avvikelser nedåt vid risk för stora friställningar
- **Parterna** skulle kunna tillsätta en oberoende **obalansnämnd**
 - analyser av obalanssituationer
 - (icke formellt bindande) utlåtanden efter hänvändelser från parterna
 - vägledning för Medlingsinstitutet

Citat från Anders Weihe

Facken inom 6F har berättat att det så kallade märket innebär att det är industrin som sätter taket för lönehöjningarna. Det är det enda som 6F inte fått om bakfoten.

De (6F, min anmärkning) har uppdragit åt professor Lars Calmfors att för hundrade gången återupprepa sina teser.

Citat från Anders Weihe forts.

Att Lars Calmfors är beredd att vara "husposör" åt 6F är en omdömesfråga och inte sällan grumlas omdömet av ett behov av att få uppmärksamhet.

Är det någon som på allvar tror att Sverige som en av världens mest exportberoende länder skulle komma bra ut av att göra sig av med exportsektorn?

Citat från Anders Weihe forts.

Den medicin Calmfors ordinerar skulle leda till en ny skuldfest. Den s.k. Eurokrisen visar vad en sådan skuldfest leder till när festen är över och notan ska betalas.

Varför är det så svårt att få till stånd en nyanserad debatt?

- Genuin oro för okontrollerad löneutveckling
 - men också stora risker för statliga ingrepp annars
 - avtalssystemets legitimitet kan urholkas av relativlöneökningar genom lokal lönebildning
- Partsintressen kan stå i konflikt med samhällsekonomiska hänsyn
- Vanföreställningar om industrins betydelse och bytesbalansen
- Ren maktfråga om vem som ska bestämma över lönebildningen